

OPEN MONUMENTENDAG

GEMEENTE WESTERKWARTIER

zaterdag 13 september 2025

thema:

ERFGOED en ARCHITECTUUR
gebouw(d) om te blijven

Thema-avond: vrijdag 5 september 2025 / 19.30 uur
Huis van het Dorp - Ezinge

INHOUDSOPGAVE

3. *Open Monumentendag 2025*
5. *Thema-avond op 5 september 2025*
6. *Amsterdamse school in het Westerkwartier*
7. *Klaas Siekman Azn., architect te Zuidhorn*
10. *Middag-Humsterland: een monumentaal landschap*
14. *Open Monumenten in de Gemeente Westerkwartier*

Bestuur bij Herberg De Gouden Leeuw tijdens OMD 2024

**Stichting
Open Monumentendag
Westerkwartier**

www.openmonumentendagwesterkwartier.nl

Uitgave van Stichting Open Monumentendag Gemeente Westerkwartier

Samenstelling en opmaak: Lex van Wijngaarden

Foto's: van monumenteigenaren of uit eigen archief, tenzij
anders vermeld

Oplage: 1200

Bestuur van de stichting (foto hierboven waarop Albert Beuse ontbreekt):

Arnold Bloem

Jur Engels

Ruud de Jong

Lieke van Poucke

Lex van Wijngaarden

Albert Beuse

Marum

Tolbert

Ezinge

Opende

Niehove

Zuidhorn

voorzitter

secretaris

penningmeester

lid (websitebeheer)

lid

lid

13 september 2025

OPEN MONUMENTENDAG

Ook dit jaar vindt in de Gemeente Westerkwartier weer de jaarlijkse Open Monumentendag plaats, zoals gebruikelijk op de tweede zaterdag van september. De organisatie van de dag berust bij het bestuur van de Stichting Open Monumentendag Westerkwartier, maar in feite wordt de Open Monumentendag vooral mogelijk gemaakt door de vele eigenaren en beheerders die de monumenten openstellen en bezoekers ontvangen, rondleiden en ter plekke van informatie voorzien.

De Gemeente Westerkwartier kent een groot aantal rijksmonumenten en een kleiner aantal gemeentelijke monumenten, in totaal 323. Daarnaast acht beschermde dorpsgezichten: Enumatil, Ezinge, Garnwerd, Niehove, Oostum, Saaksum, Tolbert en Zuidhorn-De Gast.

Wij prijzen ons gelukkig dat er ook dit jaar weer zo'n 50 bijzondere monumenten aan de Open Monumentendag deelnemen. Verderop in dit boekje vindt u een overzicht van alle monumenten die u op **zaterdag 13 september** (en sommige ook op zondag 14 september) kunt bezoeken.

ERFGOED EN ARCHITECTUUR

In 1975 riep de Raad van Europa het jaar uit tot het "Europese Jaar van het Architectonisch Erfgoed". Dit initiatief hielp om architectuur te erkennen als een belangrijk onderdeel van onze leefomgeving. Het stimuleerde de zorg voor historische gebouwen in heel Europa, waardoor de basis werd gelegd voor de monumentenzorg zoals we die nu kennen. Precies vijftig jaar later, tijdens Open Monumentendag 2025, staan we stil bij dit bijzondere jubileum en zetten we het architectonische erfgoed van Nederland in de schijnwerpers met het thema *'Erfgoed & Architectuur'*.

De slogan *'Gebouw(d) om te blijven'* benadrukt de waarde van de verscheidenheid aan historische gebouwen die ons land verrijken en nodigt uit om na te denken over de toekomst van dit erfgoed. Architectuur is meer dan bakstenen en beton. Het weerspiegelt onze identiteit, toont de ambities van het verleden en biedt een venster op wat komen gaat.

ARCHITECTUUR IN WESTERKWARTIER

In het gevarieerde, oeroude landschap van Westerkwartier zijn vanzelfsprekend een groot aantal bouwtradities en bouwstijlen te herkennen. Voor

deze Open Monumentendag willen we in het bijzonder stilstaan bij de bouwstijl van de 'Amsterdamse school' die begin vorige eeuw veelvuldig werd toegepast in de villabouw in dorpen als Zuidhorn, Noordhorn en Grijskerk. In een agrarische gemeente als Westerkwartier zijn bovendien boerderijen vaak belangrijke beeldbepalende gebouwen, waarin veel van de historie van het gebied is af te lezen. In het kader van deze Open Monumentendag besteden wij aan beide onderwerpen extra aandacht in dit programmaboekje en tijdens de thema-avond op vrijdag 5 september.

THEMA-AVOND 5 SEPTEMBER

Ieder jaar organiseren we een thema-avond als opmaat naar Open Monumentendag, ditmaal op vrijdag 5 september in Huis van het Dorp te Ezinge. Tijdens deze avond zullen twee deskundigen een inleiding verzorgen samenhangend met het thema van dit jaar: "Erfgoed en architectuur".

Het programma van deze avond staat op de volgende pagina. Iedereen is hartelijk welkom. In het bijzonder ook de eigenaren en beheerders die hun monument openstellen tijdens Open Monumentendag.

EN DE STEUNPILAAAR GAAT DIT JAAR NAAR....

Jaarlijks kent de Stichting Open Monumentendag Westerkwartier een 'onderscheiding' toe aan een persoon of organisatie, die zich belangeloos heeft ingezet voor het stimuleren van de belangstelling voor monumenten in het algemeen, dan wel voor de eigen locatie. Afgelopen jaren waren dit achtereenvolgens de Samuel Levie Stichting te Leek, de Vroedschap Fransum, het Groninger Landschap, het Iwema Steenhuus te Niebert en filmmaker Tjerk Bekius. In de aanloop naar Open Monumentendag zal bekend gemaakt worden wie dit jaar de steunpilaar in ontvangst mag nemen.

DANK

Open Monumentendag 2025 wordt mede mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van de Gemeente Westerkwartier. En natuurlijk door de vele eigenaren en beheerders die zoveel zorg besteden aan het instandhouden van de vele prachtige monumenten in onze gemeente.

Wij wensen u een plezierige en leerzame Open Monumentendag toe!

*Bestuur Stichting Open Monumentendag
Gemeente Westerkwartier*

Thema-avond

ERFGOED en ARCHITECTUUR

in het WESTERKWARTIER

Vrijdag 5 september - 19.30 uur

Huis van het Dorp - Nieuwestreek 33 - Ezinge

Toegang gratis / VOL = VOL

- 19.00 uur Inloop met koffie/thee
- 19.30 uur Opening door voorzitter Arnold Bloem
- Lezing van Alderik Visser: **Amsterdamse school in het Westerkwartier - van 1200 tot 2025**
- Pauze
- Lezing van Ben Westerink: **Boerderijen in Middag-Humsterland.**
- 21.30 uur Afsluiting en borrel na, onderlinge uitwisseling van gedachten en ideeën

- **Alderik Visser** is historicus, publicist en voorzitter van Stichting Kwartiermakers Westerkwartier, die zich inspent om erfgoed voor iedereen toegankelijk te maken.
- **Ben Westerink** maakte zich - als kenner van de archeologie en het landschap - sterk voor erkenning van Middag-Humsterland als Nationaal Landschap. Hij is o.a. auteur van het lijvige boek 'Wierdenlandschap'.

Stichting
Open Monumentendag
Westerkwartier

AMSTERDAMSE SCHOOL IN WESTERKWARTIER

Vanaf 1916 komt in de architectuur het zogenoemde expressionisme op. In Nederlands betekent dat bouwen in baksteen met fraaie vormen en kunstige ornamenten, beter bekend als 'De Amsterdamse School'. In de jaren 1920 maakt die ook in Groningen school; in Stad én op het platteland verschijnen scholen, kerken, woonblokken, overheidsgebouwen en gebouwtjes in deze typerende stijl van de jaren 1920.

Ook in het Westerkwartier is deze Amsterdamse School - al dan niet in een mengvorm - lange tijd populair: in de dorpen en in de buitengebieden staan vele prachtige gebouwen met typische kenmerken van deze bouwstijl. Anders dan van andere delen van Groningen zijn die exemplaren hier niet geïnterviewd en beschreven, maar dat kan veranderen....

Tijdens de thema-avond op 5 september neemt historicus Alderik Visser u met weinig woorden en veel beeld mee in de **geschiedenis van de Amsterdamse school in het Westerkwartier - van 1200 tot 2025**.

Komt er binnenkort ook een catalogus, compleet met een fiets- en wandelroute: 'Van Aduard tot de Amsterdamse School'?

Ontmoetingskerk Oldehove (Wijk & Broos, 1929) / Woning Wilhelminalaan Zuidhorn (W.T. Reitsma, 1936) / Transformatorhuisje Grijpskerk, tevens oorlogsmonument (ontwerper onbekend, ca. 1930)

KLAAS SIEKMAN, ARCHITECT TE ZUIDHORN

Er is waarschijnlijk geen bouwkundige die zo beeldbepalend geweest is in het noordelijk Westerkwartier als architect Klaas Siekman Azn. In onze gemeente heeft hij circa 150 gebouwen op zijn naam staan, waaronder villa's en rentenierswoningen, maar ook sociale woningbouw, winkelwoonhuizen en publieke gebouwen als gemeentehuizen, scholen, belastingkantoor en waterschapshuis.

Een nieuwe eeuw

Klaas Siekman werd in 1878 geboren in Leegkerk als zoon van een timmerman die tevens aannemer was. Opgegroeid in het bedrijf van zijn vader volgde hij de opleiding tot bouwkundige én waterbouwkundige. In 1905 werd hij benoemd tot waterbouwkundig opzichter bij Waterschap Westerkwartier en enkele jaren later vestigde hij zich als zelfstandig architect in Zuidhorn. Na een grondige verbouwing betrok hij het pand De Gast 46, waar vele jaren zijn tekentafel stond.

Eind negentiende eeuw werd een tijdperk van vernieuwing en groei ingeluid. Veel technische uitvindingen maakten nieuwe ontwikkelingen mogelijk;

ook in de bouwkunst. Door de toename van de welvaart onstonden er aan de randen van de dorpen lanen met karakteristieke woningen, die ook nu nog beeldbepalend zijn. De Gast in Zuidhorn heeft mede hierdoor zelfs het predicaat 'beschemd dorpsgezicht' gekregen.

Rijksstraatweg — Zuidhorn

De Gast in 1932 (Groninger Archieven)

Gemeente-opzichter

Aan het begin van de vorige eeuw bestond het Westerkwartier nog uit tien afzonderlijke gemeenten. Naast zijn werk als architect en docent aan de Tekenschool te Zuidhorn vervulde Siekman tevens de functie van gemeente-opzichter van een zestal gemeenten in het Westerkwartier, namelijk Aduard, Ezinge, Grijpskerk, Oldehove, Oldekerk en Zuidhorn. In deze

functie was hij als adviseur van Burgemeester en Wethouders verantwoordelijk voor het bouw- en woningtoezicht in de betreffende gemeenten.

Gemeentehuizen van Grijpskerk en Ezinge in vervlogen tijden (Groninger Archieven)

Gemeenten maakten in die tijd een gestage groei door, niet alleen in inwonertal maar ook wat betreft te vervullen taken. Dat betekende dat er op veel plaatsen behoefte ontstond aan een nieuw gemeentehuis, wat Siekman het nodige werk opleverde. Zo ontwierp hij de gemeentehuizen van Grijpskerk (1913), Zuidhorn (1916) en Ezinge (2019), maar was hij ook betrokken bij de verbouwingen van de gemeentehuizen van Oldehove (1917) en Oldekerk (1927).

Verskillende stijlen

In het begin van de vorige eeuw raakten verschillende bouwstijlen in zwang. Er wordt ook wel gesproken over 'overgangsrchitectuur'. Jugendstil/Art Nouveau en Chaletstijl werden veelal toegepast in de villabouw en later kwam de Amsterdamse school en het functionalisme (ook wel Nieuwe Zakelijkheid). Siekman was ook niet aan één stijl gebonden. Of althans in de loop van zijn carrière ging hij zich van verschillende stijlen bedienen, variërend van een klassiek bouwwerk met neogotische elementen als het oude raadhuis van Zuidhorn tot sobere woonhuizen in de stijl van de jaren '30.

Wie een indruk van Siekmans omvangrijke oeuvre wil krijgen kan in een lange lijn wandelen van de Hoofdstraat in Zuidhorn, via De Gast, de Rijkstraatweg, Langestraat in Noorderhorn met een uitloop naar de Noorderweg. Dit was in vroeger tijden de doorgaande weg van Groningen naar

Leeuwarden, destijds nog niet doorsneden door het Van Starckenborghkanaal. Beginnend bij het oude raadhuis aan de Hoofdstraat tot aan de burgerwoningen aan de Noorderweg passeert men in totaal bijna 50 panden van de hand van Siekman!

Verschillende stijlen: De Gast 3 en Noorderweg 49-51

Weinig monumenten

Maar niet alleen Zuidhorn en Noordhorn zijn rijk bedeed met bouwwerken van Siekman. Ook in andere dorpen in het Westerkwartier treft men panden aan die door Siekman en zijn medewerkers zijn ontworpen. Grijpskerk verdient bijzondere vermelding met een aantal prachtige villa's aan de Groningerstraatweg en de Herestraat. Het is zoals zijn biograaf Bertus Fennema schrijft: "Die dorpen zouden er heel anders hebben uitgezien zonder de aanwezigheid van deze architect".

Met een zo groot aantal hoogwaardige ontwerpen is het opmerkelijk dat slechts een zeer gering deel hiervan de status van rijks- of gemeentelijk monument heeft gekregen. Als we alles bij elkaar optellen komen we op niet veel meer dan tien. Gezien het belang van het behoud van deze bouwkundige parels zou het gewenst zijn dat meer panden de status van monument krijgen.

LvW

Informatie in dit artikel is deels ontleend aan het zeer lezenswaardige en rijk geïllustreerde boek van Bertus Fennema:
Architect en waterbouwkundige Klaas Siekman Azn.; vakman van formaat
(Bedum, NoordPROof Producties / ISBN 978 90 79742 28 8)

MIDDAG-HUMSTERLAND: een monumentaal landschap

Het is 20 jaar geleden dat Middag-Humsterland - gelegen in de noordoost hoek van de gemeente Westerkwartier - de status van Nationaal Landschap kreeg. En dat wordt op verschillende manieren onder de aandacht gebracht, ook tijdens Open Monumentendag. In 2005 werden 20 gebieden in Nederland vanwege bijzondere landschappelijke waarden aangewezen tot Nationaal Landschap, waaronder Middag-Humsterland als enige in de provincie Groningen.

De geschiedenis van Middag en Humsterland gaat ver terug, naar een tijd waarin deze gebieden ooit (schier)eilanden in de Waddenzee waren. Des tijds drong de zee ver het Groninger land binnen. Dankzij de constante aanslibbing van klei is het gebied zeer vruchtbaar geworden. De karakteristieke elementen van dit landschap, zoals de wierden, kwelderruggen, oude wadgeulen en de unieke verkavelingspatronen, vertellen het verhaal van zijn bijzondere ontstaansgeschiedenis.

Wat is een Nationaal Landschap?

Nederland kent 20 Nationale Landschappen. In de Nota Ruimte van het toenmalige Ministerie van VROM uit 2004 zijn in totaal 20 gebieden als zodanig aangewezen, waaronder bekende als Het Groene Hart, Veluwe, Drentsche Aa en Noorderlijke Friese Wouden.

*Een **Nationaal Landschap** is een gebied in Nederland waarvan is aangegeven dat er zich een unieke combinatie van agrarisch gebied, natuur en cultuurhistorie bevindt. In de twintig Nationaal Landschappen zijn natuur en oude cultuurelementen bewaard gebleven en in tegenstelling tot een Nationaal Park, zoals Lauwersmeer, biedt het ook plaats voor wonen, landbouw en kleinschalige bedrijven. Middag-Humsterland is verreweg het kleinste van de 20 Nationale Landschappen en het enige in de Provincie Groningen.*

Sinds de beleidswijzigingen van het Rijk in 2011 en 2012 maken de Nationale Landschappen geen onderdeel meer uit van het nationale beleid en worden geen financiële en juridische middelen beschikbaar gesteld voor Nationale Landschappen. Deze taak wordt overgelaten aan de provincies, die daar heel wisselend mee omgaan. De provincie Groningen voert vrijwel geen beleid ten aanzien van Middag-Humsterland.

De gemeente Westerkwartier heeft wel bijzondere aandacht voor het Nationale Landschap en gaat daarbij uit van de Visie op Middag-Humsterland die in 2017 is vastgesteld door de raden van de toenmalige gemeenten Zuidhorn en Winsum (zie verder ook: www.middaghumsterland.info)

De (schier)eilanden Middag en Humsterland tijdens de middeleeuwen

Dicht bezaaid met monumenten

Niet alleen de landschappelijke kwaliteiten maken Middag-Humsterland tot een bijzonder gebied. Het is ook dicht bezaaid met monumenten. Van de circa 325 officiële monumenten in Westerkwartier liggen er ruim 100 in Middag-Humsterland. Dat is een relatief grote dichtheid in een gebied dat nog geen 15 % van de gemeentelijke oppervlakte uitmaakt. Het gaat daarbij niet alleen om negen (merendeels middeleeuwse) kerken, twee borgen en een zestal molens, maar ook om monumentale boerderijen en woonhuizen, bruggen en sluizen. Van de acht beschermde dorpsgezichten die de gemeente rijk is, liggen er vijf in Middag-Humsterland. In veel gevallen zijn de monumenten en het landschap met elkaar verweven. Zo fungeren de oude kerktorens en molens als bakens in het landschap en veel monumentale boerderijen met hun erfbeplanting zijn als eilanden in het open land. Je kunt dus met recht spreken van een monumentaal landschap.

Wierden als archeologische monumenten

Middag-Humsterland kent voorts een aantal archeologische monumenten. Overblijfselen uit het verleden, zoals archeologische vindplaatsen, kunnen worden beschermd door toekenning van de status 'archeologisch monument'. Deze kunnen zich op en/of in de bodem en/of onder het wateroppervlak bevinden. Sommige archeologische monumenten zijn dus zichtbaar, andere niet. Bekende zichtbare archeologische monumenten zijn huubedden. In Groningen gaat het vooral om wierden.

De wierde van Ezinge

In Middag-Humsterland hebben vrijwel alle bewoonde en onbewoonde wierden de status van archeologisch monument. Eigenaren moeten voorkomen dat de archeologische inhoud van de bodem wordt beschadigd. Wereldberoemd is het archeologisch onderzoek dat Professor Van Giffen in de jaren dertig van de vorige eeuw bij de wierde van Ezinge heeft uitgevoerd, waardoor veel bekend is over het wonen en leven in dit voormalige waddengebied. In Museum Wierdenland te Ezinge is hierover een permanente tentoonstelling te zien.

Garnwerd als topper

Van alle dorpen in Middag-Humsterland is Garnwerd het meest gezegend met officiële monumenten. Met het buitengebied meegerekend heeft het er 26. Daarmee is het na het veel grotere Zuidhorn (met 28) het dorp met de meeste monumenten in de hele gemeente. Heel bijzonder is dat de Burgemeester Brouwersstraat in Garnwerd zelfs 16 monumenten telt. Dat is meer dan De Gast in Zuidhorn met 13. Tot deze monumenten behoort natuurlijk de middeleeuwse Liudgerkerk en naastgelegen pastorie, maar ook een groot aantal woonhuizen.

Ternauwernood gered van de nieuwbouwplannen van de voormalige gemeente Ezinge staan de achttiende-eeuwse huizen in de Burgemeester Brouwersstraat er nu weer schitterend bij. Ze zijn met behoud van hun karakteristieke uiterlijk geheel aan de eisen van nu voor bewoning aangepast. Een aantal is te bewonderen op Open Monumentendag; tevens begeleide rondwandelingen (*zie pagina 21*).

Gebouwd om te blijven: onderhoud en renovaties

Het spreekt vanzelf, dat het instandhouden van monumentale gebouwen veel aandacht behoeft. Zo werden het afgelopen jaar twee belangrijke waterstaatkundige monumenten gerenoveerd: het sluisencomplex bij Aduard-derzijl en Gemaal de Waterwolf bij Electra. Deze laatste is tijdens Open Monumentendag weer van binnen te bewonderen. Op dit moment vinden o.a. renovaties plaats van Molen De Meeuw in Garnwerd en de kerk van Niehove (zowel regulier onderhoud als herstel van aardbevingsschade). Deze monumenten zijn daarom dit jaar niet te bezichtigen tijdens Open Monumentendag.

Nieuw boek over Middag-Humsterland

Tijdens een minisymposium op 13 juni jl. in Museum Wierdenland is een nieuw boek over Middag-Humsterland gepresenteerd. Het is een 'gids voor wie wil speuren naar de ziel van een noordelijk landschap', zoals de ondertitel aankondigt. Een omvangrijk naslagwerk met veel informatie en prachtige foto's, waaraan acht deskundige auteurs meewerkten onder redactie van landschapsdeskundige Wim Boetze. De verschillende

hoofdstukken gaan over (de historie van) het landschap, maar ook over de gebouwde omgeving: de middeleeuwse kerken, borgen en boerderijen. Zeker de moeite waard voor wie zich verder wil verdiepen in dit Nationale Landschap.

Verkrijgbaar bij de boekhandel, bij Museum Wierdenland of bij de uitgever: Boekhandel Godert Walter (www.godertwalter.nl).

€ 25,00 / ISBN 978 90 9040 115 / NUR 693

Open Monumenten

in de Gemeente Westerkwartier

13 september 2025

Op de volgende pagina's een overzicht van alle monumenten die hun deuren openstellen tijdens Open Monumentendag. Tenzij anders vermeld zijn onderstaande monumenten open voor publiek op **zaterdag 13 september van 10.00 tot 17.00 uur** (soms met afwijkende tijdstippen, zie vermelding in rood). Sommige monumenten zijn ook open op zondag 14 september.

Dit programmaboekje is met grote zorg samengesteld. Toch kan het zijn dat er na de afronding nog wijzigingen plaatsvinden in deelname van monumenten aan Open Monumentendag 2025.

Kijk voor de actuele gegevens op onze website:

www.openmonumentendagwesterkwartier.nl

of scan de QR-code:

ADUARD

Burg. Seinenstraat 42

ABDIJKERK

De monumentale Abdijkerk is een uniek overblijfsel van het voormalige Cisterciënzer klooster, waarvan de bouw werd voltooid in 1297. Het gebouw, dat thans in gebruik is als PKN-kerk, was van oorsprong ziekenzaal voor de monniken. De abdij van Aduard was in de middeleeuwen een rijk, machtig en in de verre omtrek geroemd bolwerk. De abdij heeft een duidelijk stempel gedrukt op het omliggende gebied door het bezit van zeer uitgestrekte landerijen. In 1594 werd het Aduarder klooster opgeheven, nadat het in 1580 al grondig verwoest was. Alle “kloostermoppen” (grote handmatig gebakken stenen) uit de abdijsmuren zijn over een heel groot gebied verspreid geraakt. De kerk bezit onder andere een preekstoel uit 1723, een koorafsluiting uit de 18-de eeuw, een vloer van middeleeuwse tegels en een klok uit 1554.

Er worden gratis rondleidingen in de Abdijkerk verzorgd door vrijwilligers van het Kloostermuseum

Een 3-D reconstructie van het klooster is te zien voor wie door het dorp wandelt via de app Aduard3D_GPS

ADUARD

Hofstraat 45

KLOOSTERMUSEUM

za 10-17 uur

zo 13-17 uur

In één van de oudste huizen van Aduard is museum Sint Bernardushof gevestigd. Hier kunt u meer te weten komen over de geschiedenis van het grote Cisterciënzer klooster dat ooit in Aduard heeft gestaan. Naast de informatie over het kloosterterrein met de verschillende gebouwen (maquette) wordt u verteld

over het leven en werk van de monniken en hun invloed op het landschap.

Op zaterdag gereduceerde entreeprijs (€ 3,00) incl. film ‘Baksteenrijk’ over de inrichting van het klooster. In de tuin zijn consumpties verkrijgbaar.

DEN HAM

Aduarderdiep 1

POLDERMOLEN DE EOLUS

De Eolus is de enige overgebleven poldermolen in het eeuwenoude cultuurlandschap Mid-dag-Humsterland. De boeren in dit gebied richtten begin negentiende eeuw gezamenlijk een waterschap op om hun laaggelegen landerijen tussen Aduard, Den Ham, Fransum en het Aduarderdiep beter geschikt te maken voor de landbouw. Dit waterschap gaf opdracht om een achtkantige met riet gedekte poldermolen te laten bouwen. Het gebied werd in 1821 onder de naam Fransumpolder onder bemaling gebracht. De molen kreeg de naam De Eolus, oudhollands geschreven en verwijst naar Aeolus,

de Griekse god der winden. De aangestelde molenaar en zijn gezin woonden in de molen, tot 1895. Daarna werd er een molenaarswoning gebouwd. Sporen van de bewoning in de molen zijn nog zichtbaar!

Het door De Eolus opgemalen polderwater wordt geloosd in het Aduarderdiep. Tot eind jaren tachtig van de twintigste eeuw was de molen beroepsmatig in bedrijf als hoofdbemaling van de polder. Daarna heeft een elektrisch gemaal deze functie overgenomen. Bij extreem veel neerslag springt de molen bij om het achterliggende gebied droog te houden. De Eolus is eigendom van de Stichting de Groninger Poldermolens.

De molenaar geeft rondleidingen door de molen. Bij voldoende wind stelt de molenaar de molen in werking: de wieken draaien en de vijzel zal water verpompen. In de molen is een kleine expositie over molenbouw en verschillende types molens te zien. Ook staat naast de molen een traditionele Zaanse weidemolen opgesteld.

Boerennatuur Groningen West, een vereniging die zich samen met haar leden inzet voor agrarisch natuurbeheer, weidevogels en natuur inclusieve landbouw zal bij de molen aanwezig zijn om u meer te vertellen over de weidevogels en hoe de boeren het landschap beheren.

DEN HAM

Sietse Veldstraweg 25

PILOERSEMABORG

za 11-17 uur

zo 13-17 uur

De Borg Piloersema wordt ook Hamsterborg genoemd. In 1633 werd de borg waarschijnlijk iets ten noorden van het vroegere Piloersema herbouwd voor Johan de Mepsche en Aylke tho Nansum. Het grootste deel van wat er toen is neergezet, staat er nog steeds. In 1699 werd de borg verkocht aan boeren en in 1838 kwam Piloersema in handen van Tonnis Bartels Wierenga. In 1998 en 1999 werd de borg grondig gerenoveerd en kreeg het een horeca-bestemming (restaurant en erfgoedlogies). Het woongedeelte van de borg is gesloten voor het publiek. Eigenaar is de Stichting

Wierenga van Hamsterborg.

Expositie: Venekamp en Gerbenzon geborgd in Den Ham

In september tonen schilder Ruud Venekamp en beeldhouwer Nico Gerbenzon hun werk op de expositiezolder van de Piloersema borg. Het wordt een bijzondere ontmoeting van twee ervaren Groningse kunstenaars die beiden jarenlang les gaven aan Academie Minerva.

De tentoonstelling is ook vrij toegankelijk op 6, 7, 14, 20 en 21 september van 13.00 tot 17.00 uur (21-09: tot 16.00 uur).

DEN HORN

Dorpsstraat 7

KERK

za + zo

Het kerkje is - getuige de gevelsteen - gebouwd in 1862. Het verving een eerdere kerk, die in de buurt van het kerkhofje aan het einde van de Kerkweg stond. De kerk werd gebouwd in de tijd dat de scheepswerven begonnen met het gebruik van gietijzer. Architecten namen dit over en zo zien we in deze kerk veel gietijzeren decoraties: de roosters in het plafond, de versieringen aan de banken voor ouderlingen en de banken voor kerkgangers in de kerk, het gietijzeren doopvont met messing schaal en de halfronde ramen. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

Expositie met werk van beginnende kunstenaars.

DOEZUM

Provincialeweg 65

Sint Vituskerk

De opvallende tufstenen toren en het kerkgebouw stammen beiden uit de twaalfde eeuw. De tufstenen muren van de kerk echter zijn vervangen door baksteen. Bovendien is in de dertiende eeuw het schip met een half rond koor verlengd. In 1808 zijn de muren van het schip nagenoeg geheel vervangen en werden grote ramen geplaatst. Het

resultaat van al die aanpassingen is een kerk met een opvallend uiterlijk. Binnenin het sober gehouden interieur wordt het schip gedekt door een blauw houten plafond en is er een gepleisterde overwelfing boven de koor-sluiting. Op de 17-de eeuwse herenbank na, is het meubilair 19-de eeuws. Het orgel is in 1866 gemaakt door G.P. Dik. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

EZINGE

Torenstraat 46

KERK

za + zo 11-17 uur

Romaanse zaalkerk en de vrijstaande toren zijn in de 13-de eeuw gebouwd op een wierde. Aan de zuidkant was een ingang voor mannen en aan de noordkant een ingang voor vrouwen, maar deze zijn allebei dichtge-

metseled. Dat gebeurde ook met de aparte ingang voor priesters, ook aan de zuidkant. Aan de westzijde bevinden zich twee eveneens weer dichtgemaakte ingangen met een gotische vorm. In de kerk is een orgel met één klavier, in 1793 waarschijnlijk gebouwd door H.H. Freytag, een leerling van orgelbouwer Hinsz. In de periode 2011-2013 werden kerk en orgel gerestaureerd. Het gebouwtje bij de toren was oorspronkelijk een kosterij annex schooltje en is nu vergaderruimte.

Orgelspel door een der zondagse organisten.

Powerpoint met foto's van de kerk voor, tijdens en na de diverse verbouwingen in de loop der jaren.

FEERWERD

Valgeweg 3

JACOBUSKERK

za + zo

De kerk, genoemd naar Jacobus de Meerdere, is in de eerste helft van de 13-de eeuw gebouwd. Door het pleisterwerk zijn de kloostermoppen niet meer zichtbaar. Ramen en pleisterwerk stammen uit de 19e eeuw. De kromgetrokken toren is in 1859 aan de kerk toegevoegd, het torenuurwerk in 1929. Het eenvoudige en stijlvolle interieur kreeg zijn uiteindelijke vorm in de 19e eeuw. De vloer is aangebracht tijdens de restauratie van 1992. Aan het

wijken van noord- en zuidmuur is te zien dat de kerk overwelfd is geweest. Nu is het binnenste gedekt door een houten zoldering. Meubilair en zerken in de vloer zijn deels 17-de eeuws. De kerk, eigendom van Groninger Kerken, is een officieel "Rustpunt", waar passanten even kunnen verpozen en zelf een kop koffie of thee kunnen zetten.

FEERWERD

Menthaweg 3

MOLEN JOESWERT

za 11-16 uur

Pel- en korenmolen De Joeswert is een achtkante stellingmolen op een stenen onderbouw. De molen beschikt over drie paar maalstenen voor het malen van meel en twee pelstenen waarmee gerst tot gort kan worden gepeld. De molen is nog steeds beroepsmatig in gebruik en daarom zijn er nog verschillende ambachtelijke werktuigen aanwezig.

De molen is gebouwd in 1855 en kreeg in 1900 zelfzwichting op de buitenroede en 1904 ook op de binnenroede. Daarbij zijn de wieken voorzien van draaibare kleppen die, al naar gelang van de wind, zich openen en sluiten.

Bezoek aan de molen met oude technieken, enthousiaste vertellers en een prachtig uitzicht vanaf de stelling over dorpen en ommelanden.

FRANSUM/DEN HAM KERK

Fransumerweg 4

za + zo

Als enige kerk in de provincie Groningen heeft Fransum een gemetselde bakstenen preekstoel uit de middeleeuwen. Dit eenzaam gelegen kerkje is gebouwd voor de Cisterciënzer monniken van Aduard. Aanvankelijk met een romaans schip met drie traneeën. Een daarvan is later vervangen door een driezijdig gesloten koor.

Westgevel en laatgotische koor zijn in de 16-de eeuw gebouwd. De 17-de eeuwse dakruiter heeft een achtkantige lantaarn. Bij de restauratie van 1949-1950 zijn de later ingebroken grote vensters van het schip vervangen door een drietal kleinere vensters. De wierde is nooit bebouwd; het was eigen terrein van de monniken. Het kerkje wordt beheerd door de in 1971 opgerichte "Vroedschap Fransum".

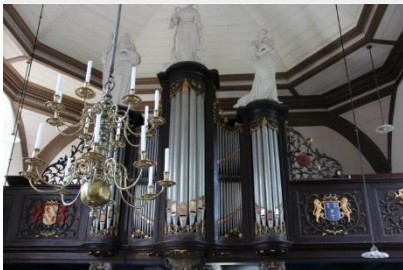
Op zaterdag verzorgt het kamerkoor Musica Retorica onder leiding van Christoffor Baljon een paar keer concertjes van circa 20 minuten. Het koor bestaat uit 22 leden en zingt muziek uit de periode 1600-1800.

GARNWERD

Burgemeester Brouwersstraat 1

LIUDGERKERK

za + zo

De romano-gotische Liudgerkerk op een wierde stamt waarschijnlijk uit de 12-de of 13-de eeuw. Bij een restauratie in 1976 werd ontdekt dat de romano-gotische koorsluiting ergens uit de 13-de eeuw moest stammen. De grote vensters aan noord- en zuidkant zijn na de Hervorming aangebracht. De kerk heeft aan de westkant een

forse zadeldaktoeren uit de 18-de eeuw; waarschijnlijk stond er eerder een oudere toren. Binnen is de kerkruimte gedekt door een houten tongewelf. De kerk heeft fraai meubilair uit de 17-de en 18-de eeuw. Het orgel werd in 1809 gebouwd door L. van Dam en in 1867 bekroond met gipsen beelden van de hand van S. van Lekkum. Van links naar rechts worden geloof, hoop en liefde uitgebeeld. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

GARNWERD

Burgemeester Brouwersstraat

DIVERSE WONINGEN

Ternauwernood gered van de nieuwbouwplannen van de voormalige gemeente Ezinge staan de achttiende-eeuwse huizen in de Burgemeester Brouwersstraat er nu weer schitterend bij. Ze zijn met behoud van hun karakteristieke uiterlijk geheel aan de eisen van nu voor bewoning aangepast. Een aantal is te bewonderen tijdens Open Monumentendag.

Deze panden worden aangegeven door een vlag van Open Monumentendag.

Geen enkele straat in de gemeente Westerkwartier kent zoveel officiële monumenten als de Burgemeester Brouwersstraat: 16 in getal! Deze staat ook bekend als het smalste voor auto's toegankelijke straatje van Nederland.

Tijdens Open Monumentendag is een dorpsgids aanwezig die - al wandelend door de straat - de bewoningsgeschiedenis van de huizen zal toelichten.

*Start om 12.00 uur, 14.00 uur en 16.00 uur bij Café Hammingh,
Hunzeweg 32, Garnwerd*

GRIJPSKERK

Molenstraat 33

MOLEN DE KIEVIT

Molen De Kievit is een markante stellingmolen uit 1899 en gebouwd door molenmaker Noordewier te Niezijl. De molen staat op een vierkante houten onderbouw. Boven in de molen zijn de oude pelstenen verwijderd, maar een koppel maalstenen doet nog prima zijn werk. Eigenaar is de gemeente Westerkwartier.

*Stichting Kluften en Waarden presenteert zich in de molen met divers
informatiemateriaal*

GRIJPSKERK

Kerkplein 1

DORPSKERK

za 10-17 uur

zo 11-17 uur

De voormalige Nederlands Hervormde kerk van Grijpskerk is gebouwd rond 1600, nadat een kleinere voorganger in de Tachtigjarige Oorlog was verwoest. De gevelsteen boven de deur maakt melding van de afronding van de werkzaamheden in 1605. De toren verrees enkele jaren later, in 1612. Het kerkorgel stamt uit 1832.

Een aantal malen werd de kerk aangepast of verbouwd. Zo is uit 1856 een renovatie bekend waarbij het gebouw werd gepleisterd en uitgebreid naar het oosten inclusief een neogotische sluitgevel met een tweede entree. In 1872 was de torenspits in dermate slechte staat dat zij een gevaar vormde voor de omgeving, waarop zij werd vervangen door een andersoortige spits. In 2000 besloot men echter de torenspits in de staat van voor 1872 terug te brengen. Aanvankelijk was er een gracht om het kerkhof, deze heeft echter in 1842 plaatsgemaakt voor de doorgaande weg van Groningen naar Leeuwarden. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

Tijdens Open Monumentendag is er tevens een quilt-tentoonstelling

GRIJPSKERK

Herestraat 18

DOOPSGEZINDE VERMANING

za 10-17 uur + zo 11-17 uur

Doopsgezinde kerken, ook 'vermaningen' genoemd, zijn vaak onopvallend aanwezig in dorpen en steden. In Grijpskerk werd de 'vermaning' in 1890 gebouwd achter de pastorie aan de Herestraat en is bereikbaar via een smalle gang. Deze was de opvolger van de kerk in Pieterzijl. Omdat de dominees liever in het grotere Grijpskerk

woonden, werd de kerk uiteindelijk ook hier gevestigd. Onderdelen van de in Pieterzijl afgebroken kerk werden bij de nieuwbouw van Grijpskerk opnieuw gebruikt. De vermaning van Grijpskerk is een eenvoudige bakstenen zaalkerk met symmetrische gevels. Het interieur wordt gedekt door een

houten tooggewelf met twee kleurige rozetten. Daglicht valt rijkelijk binnen door grote rondboogvensters. Voor de achterwand bevindt zich een eikenhouten preekstoel van begin 19e eeuw. De met vazen versierde ambtsdragersbanken aan weerszijden dateren uit dezelfde tijd. In het midden van het 'koor' staat een avondmaalstafel uit 1839. De overige banken langs het middenpad vallen op door hun open ruggenschotten, een eenvoud die de doopsgezinde beginselen weerspiegelt. Het orgel, in een neogotische kas, werd gebouwd in 1915 door de firma L. van Dam. Het wordt nog altijd door menskracht aan-geblazen. Bij alle eenvoud zijn de twee messing kroonluchters opvallend zwierig en monumentaal. In 1984 werd het gebouw overgedragen aan de Stichting Groninger Kerken. Thans is het in gebruik als aula voor uitvaartbijeenkomsten.

LAUWERZIJL

Teenstraweg 2

GEMAAL 'DE WATERWOLF'

za 10-16 uur

Tot 1877 stroomde het overvloedige water uit het noordwesten van de provincie op een natuurlijke wijze via het Reitdiep naar zee. Nadat het Reitdiep tussen Zoutkamp en Nittershoek werd afgesloten kon dit niet meer. Om het land toch droog te kunnen houden besloten de pro-

vincie en het rijk een gemaal te gaan bouwen: de Waterwolf.

De bouw van het gemaal begon in 1918 en twee jaar later werd de opening verricht door koningin Wilhelmina. Het gemaal was het eerste elektrisch aangedreven gemaal van Nederland en is een van de grootste in zijn soort. Het gebouw is opgetrokken in een ambachtelijk-traditionele stijl. Vanaf 1945 leverde een dieselstroomopwekkingsinstallatie bij De Waterwolf de elektriciteit. De installatie werd aangelegd door Machinefabrikant Stork. In 1975 leverde de motorenfabriek van Brons te Appingedam vier dieselmotoren. Daarmee kwam een einde aan de elektrische aandrijving van De Waterwolf. Ook na ruim 100 jaar is het gemaal nog steeds een belangrijk onderdeel in de waterhuishouding van een groot deel van de provincie Groningen en de kop van Drenthe. De imposante dieselmotoren draaien nog steeds, nu op 100% duurzame en hernieuwbare biobrandstof.

Het gemaal is van binnen te bezichtigen. Tevens is er in het bijgebouw een expositie over het historie van het gemaal.

LEEK

Nienoord 1

BORG NIENOORD

za 11-17 uur

Het landhuis is in 1884 opgetrokken op de plaats van een vroegere borg. In het pand zijn twee 17-de eeuwse toegangspoortjes opgenomen. Op de bovenverdieping bevindt zich een door Hermannus Collenius beschilde wand van de vroegere balzaal. De toegang tot het borgterrein wordt gevormd door een beeldhouwde zandstenen

poort uit 1708. In het park staat een rechthoekig tuinhuis, een restant van de oranjerie. Alle vier wanden zijn in de 18-de eeuw als schelpengrot ingericht.

De monumentale schelpengrot in de tuin is te bezoeken.

Op de bovenverdieping van de borg is een tentoonstelling gewijd aan de viering van 500 jaar landgoed Nienoord, met voorwerpen die herinneren aan de geschiedenis van borg, bewoners en gebruikers.

NB: De rest van het museum is te bezoeken tegen de gebruikelijke entree.

LETTELBERT

Hoofdstraat 162

KERK / ICONENATELIER

za + zo

Het kerkje stamt vermoedelijk uit het begin van de 13-de eeuw. Het is gefundeerd op veldkeien. Het was een eenvoudig zaalkerkje dat eerst recht gesloten was, maar rond 1500 de huidige veelzijdige koorsluiting kreeg. In westelijke richting is de kerk waarschijnlijk langer geweest. De huidige

westgevel en eenvoudige dakruiter zijn 19-de eeuws. De ingang heeft een spitsboog met een motief dat waarschijnlijk een stralende zon voorstelt. Preekstoel en herenbanken dateren uit de 17-de eeuw. De kerk is in 1985 gerestaureerd en heeft toen de fraaie kleurstelling gekregen, die gebaseerd is op ontdekkingen tijdens de restauratiewerkzaamheden. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

De kerk doet dienst als iconenatelier. Er is een expositie van iconen en op zaterdag wordt aan bezoekers uitgelegd hoe het schilderen hiervan gaat.

MARUM

KERK

Noorderringweg 41

De middeleeuwse kerk is ongeveer 800 jaar geleden gebouwd in de oude Romaanse bouwstijl. Daarmee is het gebouw één van de oudste bakstenen kerken in de provincie Groningen. De noordgevel is, waarschijnlijk in 1770, in zijn geheel opnieuw 'beklampt'. Een klamplaag is een laag stenen die op hun kant te-

gen een bestaande muur aangebracht wordt. Halverwege de 16-de eeuw werd de toren verhoogd met een klokkenzolder en is de huidige kap op het schip aangebracht. Twee forse steunberen zijn in de 18-de eeuw aangebracht om verzakking van de muren te voorkomen. In de kerk bevindt zich een herenbank uit het eerste kwart van de 18-de eeuw en een preekstoel uit 1826. Het schip van de kerk is klein van formaat ten opzichte van het koor dat tegen het schip is aangebouwd.

MIDWOLDE

KERK

Hoofdstraat 134

za + zo

De kerk is waarschijnlijk gebouwd in de 12-de eeuw en een van de oudste kerken in de provincie Groningen. Hij is opgetrokken uit zogenaamde kloostermoppen. Het koor is 13-de eeuws. De koorsluiting en het bovenste deel van de toren dateren uit de 15-de eeuw. De kerk van

Midwolde heeft een interieur van uitzonderlijke betekenis. Dat is te danken aan de bewoners van de borg Nienoord op het gelijknamige Landgoed in Leek. In opdracht van weduwe Anna van Ewsum maakte Rombout Verhulst in de 17-de eeuw een uniek marmeren praalgraf voor haar overleden man. Verder zijn bezienswaardig de barokke avondmaalstafel, de preekstoel met het vele houtsnijwerk, de rouwborden en de boven de preekstoel verheven Herenbank, met tal van geschilderde familiewapens. Het orgel stamt oorspronkelijk waarschijnlijk uit de borg.

NIEBERT

't Pad 15a

IWEMA STEENHUIS

za 11-17 uur
zo 13.30-17 uur

Iwema Steenhuis is het enige overgebleven steenhuis van de ongeveer 160 steenhuisen die ooit in de provincie Groningen stonden. Het is genoemd naar de vroegere bewoners. Het steenhuis dateert van rond 1400. Sinds 1988 is dit steen-

huis in het bezit van Stichting het Groninger Landschap. Het woonhuis is niet te bezichtigen. De tuin met oude fruitrassen en de dikste rode beuk van Noord-Nederland is vrij toegankelijk. In het museum – in het schuurgedeelte van het Steenhuis – vindt men een schilder- en bakkersmuseum en winkel, een stijlkamer/ huiskamer uit het begin van de 20-ste eeuw, meidenkamer/keuken, schooltje, kapperszaakje, kroegje, grutterswinkeltje en nog veel meer uit vervlogen jaren.

Zondag geopend tegen normale toegangsprijs (€ 3,50).

NIEBERT

Molenweg 90

KERK

Het monument is een gepleisterde, door lisenen (verticale, decoratieve, iets uit de muur springende stroken zonder voetstuk of bekroning) gelede zaalkerk. Het heeft een rechtgesloten koor en een dakruiter met een achtszijdige ingesnoerde spits uit 1773. Afgaande op de nissen in de oostwand

heeft de kerk mogelijk een laat-gotische oorsprong, maar het gebouw is in 1831 ingrijpend verbouwd. Tot de inventaris behoort een door Jan Bitter ontworpen en door Casper Struiwig gesneden preekstoel (1743). Er staat een overhuifde herenbank met het wapen van de familie IJbema, die het nabijgelegen Steenhuis bewoonde. Het huidige orgel werd gebouwd voor de Doopsgezinde kerk van St. Annaparochie en dateert uit 1913. Het werd overgeplaatst naar Niebert en op 8 juni 1941 in gebruik genomen. De kerkvloer bevat grafzerken van de familie Iwema, waarvan de oudste uit 1601 dateren. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

NIEBERT

Molenweg 62

MOLEN

za 11-17 uur

De korenmolen is gebouwd in 1899 door molenmaker U. Holman uit Stroobos in opdracht van J. H. Nanninga, die zowel molenaar als bakker was. De molen is een zeskantige bovenkruier met stelling, met onderdelen van een pelmolen uit Zandeweer. Na restauraties in 1965 en 1973 is de molen op vrij-

willige basis regelmatig in bedrijf. De molen is de enige zeskantige molen in de provincie Groningen en de hoogste zeskantige molen van Nederland. De meeste molens hebben een achtkantige plattegrond. De molen is eigendom van de Stichting Het Groninger Landschap.

Er worden rondleidingen verzorgd en bij voldoende wind wordt er gemalen.

NIEKERK

Zandumerweg 1

LIUDGERKERK

De kerk is opgetrokken uit baksteen en tufsteen. Het oudste deel stamt uit de 12-de eeuw. Het schip is nog volledig opgetrokken in tufsteen. De kerktoeren werd in de 13-de eeuw opgetrokken uit baksteen en delen tufsteen. In die eeuw werd ook een zijbeuk aan de zuidzijde gebouwd. Aan de noordzijde is de muur ook open; waarschijnlijk wilde men ook aan noordzijde een zijbeuk aanbouwen, maar om onbekende redenen is het hier niet van gekomen en is de kerk daar weer dichtgemetseld.

Het dak van de kerk bestond oorspronkelijk uit riet en werd later voorzien van dakpannen. De oorspronkelijke apsis werd in het midden 17-de eeuw vervangen door het huidige driezijdig gesloten koor. Mogelijk is toen ook het oude altaar van Bremer zandsteen, dat tijdens de reformatie werd weggehaald, als puin onder de vloer gelegd (teruggevonden in 1967 bij de restauratie). In 1879 werd de kerk gepleisterd, wat rond 1967 bij een restauratie weer ongedaan werd gemaakt. Bij die restauratie zijn ook de oude romaanse vensters weer teruggezet. Het orgel van de gebroeders Van Oeckelen dateert van 1895. De kerk is eigendom van de Prot. Gem. Niekerk-Oldekerk-Faan-Enumatil.

NIEZIJL

Hoofdstraat 39

BLIK & TROMMELMUSEUM

Al sinds zijn jeugd is Hein Nauta een echte verzamelaar. Van blikken en oud gereedschap tot speldjes. Wie in de supermarkt van Hein en Tineke in Niezijl kwam, kon niet om de verzameling heen. Toen na 31 jaar de supermarkt sloot, zei Hein voor de grap: "we maken er een museum van!" Die grap werd een geschiedenis. In 2009

opende in de voormalige supermarkt het 250 vierkante meter grote Blik Trommel en Oudheden Museum. Naast de talloze blikken en trommels is er nog veel meer te vinden in het museum. Denk aan een collectie speldjes, luciferdoosjes en schoonmaakmiddelen. In de kindelhoek staan poppenhuizen, oud speelgoed, kindertheeservies en meer.

*Vrijwillige bijdrage voor instandhouding van het museum is welkom.
Ook hartelijk welkom voor koffie, thee en museumtaart.*

NOORDHORN

Torenpad 1

HERVORMDE KERK

Deze eenvoudige, rechthoekige zaalkerk is niet veel eerder dan in de 13-de eeuw gebouwd, aangezien er gebruik gemaakt is van bakstenen. Door de eeuwen heen zijn er steeds veranderingen aangebracht. Zo werd het schipgedeelte verhoogd en ook nog eens verlengd. Gelijktijdig met de verlenging van het schip werd tevens de huidige kerktoeren gebouwd in de 17-de eeuw. Eind 17-de en eerste helft

van de 18-de eeuw moet het gebouw in niet al te beste staat hebben verkeerd. Pas rond 1793 echter werd een grote restauratie uitgevoerd. De laatste restauratie dateert van 1975-1976. Een nog goed zichtbaar restant uit de rooms-katholieke tijd van de kerk is een zogenaamde piscina, een nis in de muur waarin de priester zijn handen waste en het liturgisch gerei omspoelde. Wat het interieur van het kerkgebouw betreft zijn er drie herenbanken uit de 17-de eeuw te bewonderen.

NOORDHORN

Langestraat 48

DE GOUDEN LEEUW

De oorspronkelijke taveerne De Gouden Leeuw dateert uit 1622. Het was een pleisterplaats voor reizigers die van Groningen naar Leeuwarden reisden en vice versa. Het acht travéeën brede pand was in gebruik als herberg met bovenzaal. Aan de linkerkant van het pand is een doorrit. Het woonhuis is gebouwd in de 18-de eeuw. Rond 1830 werd het pand verbouwd tot

café en later werd het hotel Leujes. Tot 2012 was het een kostuummuseum. Na grondige renovatie dient het thans als woonhuis.

De gelagkamer kan de dorstige bezoeker even tot rust komen in sfeer van weleer

NOORDHORN

Schippersstraat 2a

MOLEN DE FORTUNA

Molen De Fortuna staat sinds 1890 op deze locatie, nadat een eerdere molen door brand verwoest was. De herbouw werd gedaan door molenmaker Menne Noordewier te Niezijl, afstammeling van een Gronings molenaarsgeslacht. In Grijpskerk werd in die tijd een molen gesloopt; deze werd in Noordhorn weer opgebouwd. Dit moet een hele operatie zijn geweest aangezien in die tijd alles nog met paard en wagen werd vervoerd en met de hand weer opgebouwd. De Fortuna, eigendom van de gemeente Westerkwartier, is een achtkante stellingmolen met twee maalkoppels en twee pelstenen en wordt sedert 1970 door vrijwilligers in stand en draaiend gehouden.

Na twee jaar zonder wieken te hebben gezeten, draait de molen weer met nieuwe roeden.

Er is een permanente tentoonstelling over de "Slag bij Noordhorn" in 1581 met historische achtergronden van de Schansenkrijg in het Westerkwartier.

NOORDHORN

Langestraat 62

DOOPSGEZINDE KERK

De Doopsgezinde Vermaning uit 1838 heeft in de bouwstijl kenmerken van de 19-de eeuwse Waterstaatsgebouwen. Dit is te verklaren uit het feit dat men bij de bouw subsidie ontving van Provinciale Staten en daardoor onderworpen was aan overheidstoezicht op ontwerp en uitvoering. Het is een recht gesloten zaalkerk met halfronde (gesloten)

vensters en een omlijste ingang.

NOORDWIJK

Westerweg 2

KERK

za 11-17 uur

zo 14-17 uur

Naar alle waarschijnlijkheid is de kerk ergens begin 1300 gebouwd. Het uit kloostermoppen opgetrokken monument staat op een opgeworpen heuvel midden in het dorp. De lengte van het gebouw bedraagt 16 meter, de breedte 7 meter. De klok die gegoten is in 1712, het doopvont dat als 17-de eeuws

wordt gedateerd, de preekstoel die rond 1600 is gebouwd en de kroonluchter die ergens in de 18-de eeuw werd gegoten, geven samen met het bankenpatroon het kerkgebouw een bijzondere uitstraling. De kerk heeft in 2005 een rigoureuze restauratie ondergaan. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

Modelboetseergroep "Wombat" exposeert. Ongeveer 25 personen modelboetseren al geruime tijd bij de Paradijsvogels in Groningen, onder deskundige begeleiding van Cindy Sprokel en Pieter Jan Kuiken, beeldhouwers te Groningen.

Op beide dagen is de Dichtclub Westerkwartier aanwezig om gedichten uit eigen werk voor te dragen.

NUIS

Nieuweweg 29

KERK

De laat-romaanse kerk is een recht gesloten zaalkerk en wordt door lisenen in drie traveeën verdeeld. De oorspronkelijke indeling van spaarvelen en ramen is sterk gewijzigd door het aanbrengen van grotere ramen. De oostgevel is goed bewaard gebleven met fraai metselwerk. In 1890 werd tegen de originele muur aan de

westzijde, die sterk vocht doorliet, een een-steens nieuwe muur gebouwd. In 1906 werd het oude, bepleisterde portaal vervangen door het huidige. Naar de mode van die tijd niet in Groninger baksteen, maar van waalsteen opgetrokken. De preekstoel is versierd met symbolen van de vier jaargetijden. Opvallend zijn de 12 ruitvormige rouwborden, die oorspronkelijk uit Friesland komen. De kerk is eigendom van Groninger Kerken (foto: Duncan Wijting).

NUIS

Oudeweg 17

MUSEUM 'T RIEUW

za 10-17 uur

zo 13.30-17 uur

Landbouw- en streekmuseum 't Rieuw is gevestigd in de gerestaureerde boerderij ten oosten van de Coendersborg. Dit rijksmonument wordt in de volksmond de "Boerderij van Kimm" genoemd. In 1986 werd de vereniging "Eevm Omkiekn" (even terugkijken) opgericht, die zich ten doel stelt om werktuigen en gereedschappen van gemengde boerenbedrijven uit het Zuidelijk Westerkwartier te bewaren. "Rieuw" (ook: raif, raive, reeuw of riw) is het streektaalwoord voor gereedschap. De collectie bestaat uit gereedschappen, werktuigen en gebruiksvoorwerpen die tot in de jaren '60 van de 20-ste op een boerderij werden gebruikt. Er zijn enkele ambachtelijke werkplaatsen ingericht, zoals een smederij en een timmerwerkplaats, inclusief de bijbehorende gereedschappen. In de tuin een uitgebreide collectie gerestaureerde landbouwwerktuigen.

NUIS

Oudeweg 15

COENDERSBORG

za 10-17 uur
zo 13.30-17 uur

De historie van de Coendersborg gaat terug tot de zeventiende eeuw. De oude borg raakte in verval en werd in 1813 vervangen door een landhuis: de huidige Coendersborg. Het pand is opgetrokken in neo-classicistische stijl met een lage beneden- en een hoge bovenverdieping. De rechthoekige schuur en het achterhuis staan links achter het voorhuis. De schuur staat nog deels op een fundament van kloostermoppen. Het voorhuis, het achterhuis en de schuur hebben allen een wolfsdak. Het landhuis maakt deel uit van een historische buitenplaats, inclusief het Coendersbos, met een oppervlakte van 74 hectare. Het landgoed is in beheer bij de Stichting Het Groninger Landschap.

OLDEHOVE

Kerkpad 2

LIUDGERKERK

De geschiedenis van de kerk gaat vermoedelijk terug tot de 13-de eeuw en is genoemd naar de bekende apostel der Groningers, de heilige Liudger. De toren is hoog en zwaar. In 1664 is de kerk grondig verbouwd met gebruikmaking van de kloosterstenen van het in 1580 afgebroken klooster van Aduard. Sporen van de families Ewsum, De Mepsche en Ripperda zijn zichtbaar in de 17-de eeuwse herenbanken met wapenschil-

den. U kunt afdalen in de grafkelder van de kerk met het praalgraf van Weense gravin Margaretha von Coblenz. Na de dood van haar eerste man trouwde zij met Ludolf Luit Ripperda, zoon van Johan Willem Ripperda, die net als ambassadeur in Wenen was aangesteld. In 1626 kwamen zij naar Nederland en vestigden zich in Oldehove op de Englumborg. Na haar vroege dood werd zij in de kerk van Oldehove in een prachtig praalgraf in de grafkelder bijgezet. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

OOSTUM

Oostumerweg 15

KERK

Het kerkje ligt idyllisch op de wierde van Oostum. Het rechtgesloten kerkje stamt grotendeels uit de 13-de eeuw. Ongeveer een eeuw jonger zijn de smalle westtravee en de dwarsstaande toren. Het zadeldak van de toren komt uit de 16-de eeuw. Binnen zijn fragmenten van een wandschildering bewaard ge-

bleven. De bijzondere luidklok, gegoten door Henrik Kokenbacker, is aangekocht voor 100 carolie guldens van de kerk van Feerwerd. Door het gebruik van verschillend gekleurde dakpannen (monniken en nonnen) zijn patronen zichtbaar: een Grieks kruis, een Christusmonogram? De kerk, eigendom van Groninger Kerken, is meermaals geschilderd door leden van kunstenaarskring De Ploeg

OPENDE

Provincialeweg 156

HERVORMDE KERK

Eenvoudig zaalkerkje uit 1748 met dakruiter ter vervanging van een eerdere kerk van rond 1600. In 1930 is de achtermuur afgebroken en werd een breder deel dwars op de kerk gezet. Hierdoor kreeg het gebouw van boven gezien de vorm van de letter T. In deze nieuwe ach-

termuur is een oudere, rode gedenksteen geplaatst. Gedurende de restauratie van 1983-'84 is het interieur van de kerk gerestaureerd. Van het oorspronkelijke interieur rest nog wel een preekstoel uit de eerste helft van de 18e eeuw. Het orgel is gebouwd door firma Bakker & Timmenga in 1966. De kerk bevindt zich op een verhoogd kerkhof. Tussen de Provincialeweg en de kerk loopt een lijkreed met aan weerszijden kastanjabomen.

SEBALDEBUREN POLDERMOLEN DE EENDRACHT

Provincialeweg 7

Poldermolen De Eendracht werd in 1887 gebouwd nadat een voorganger uit 1801 was afgebrand. Tot 1970 werd de molen professioneel ingezet als gemaal van de Sebaldebuurster Molenpolder. De molen werd meerdere keren gerestaureerd. Bij de laatste restauratie werden beide vijzels weer maalvaardig

gemaakt. De vrijwillig molenaar, die in het herbouwde molenaarshuis woont, laat de molen zeer regelmatig de polder bemalen. Nabij het molenaarshuis staat een werkend schaalmodel van De Eendracht. De molen is eigendom van Stichting De Groninger Poldermolens.

TOLBERT

Hoofdstraat 27

CAZEMIERBOERDERIJ

De boerderij is ongeveer 400 jaar oud. Uit jaarringonderzoek blijkt dat drie eikenhouten gebinten dateren uit 1607. Heel bijzonder is, dat twee staanders aan de bovenkant een vorkconstructie hebben. De boerderij was een vroeg voorbeeld in de provincie Groningen van een zogenaamde Friese schuur, maar heeft na een grondige verbou-

wing in 1875 het karakter gekregen van een Oldambtster boerderij. De boerderij is sinds een uitvoerige restauratie in 2013 het onderkomen van Oudheidkamer/museum Fredewalda en doet ook dienst als dorpshuis.

In het voorhuis de bekende maquette van het dorp zoals het er 100 jaar geleden uitzag. Verder de expositie "Wie wat bewaart die heeft wat" met objecten van zes verzamelaars: kindertheeserviesjes, miniatuurlandbouwwerktuigen, breinaaldenkokers, sokken in verschillende breisteken, gereedschap van de LTS in Leek, rouwbrieven van Tolberters en een unieke verzameling duimstokken en andere meetinstrumenten.

TOLBERT

Hoofdstraat 48

KERK

*za gesloten!
zo 13.30 -17 uur*

De kerk is omstreeks 1290 gebouwd. Het koor van de kerk is het oudste deel. In de 14-de eeuw werd het middenschip tussen koor en toren gebouwd. Tot de restauratie uit de jaren 1980/1990 bestond de indruk dat er een stenen gewelf in de kerk had gezeten. Uit bouwkundig onderzoek bleek, dat bij de bouw

wel voorbereidende werkzaamheden bij de fundering zijn getroffen, maar dat later nooit een stenen gewelf is aangebracht. De toren met zadeldak is niet altijd zo hoog geweest. Rond 1600 kreeg zij de huidige hoogte van circa 30 meter. Door het gebruik van verschillende steensoorten is de geschiedenis duidelijk af te lezen. Het orgel is gebouwd door Van Oeckelen en aan het begin van deze eeuw gerestaureerd. In het koor staat een fraai gerestaureerd kabinetorgel van H.H. Hess. De kerk is eigendom van Groninger Kerken.

VIERVERLATEN

Hoendiep 335

ZUIDWENDINGERMOLEN

De achtkante poldermolen werd in 1819 gebouwd en bleef tot 1960 op windkracht in bedrijf. In dat jaar werd een elektromotor geplaatst die met de vijzel het water uit de polder Zuidwending maalt. De vijzel kan nog altijd naar keuze op wind- of elektrische kracht worden aangedreven. Als gemaal is de molen altijd in gebruik gebleven, maar de molen raakte sterk in verval. In 1990 heeft hij daarom een uitgebreide restauratie ondergaan en sindsdien maalt de molen als gemaal op de motor, en een vrijwillig moleenaar bemaalt de polder regelmatig op wind-

kracht. De roeden met een lengte van 18 meter zijn voorzien van zelfzwichting. De molen staat op de grens van de gemeenten Groningen en Westerkwartier, nabij gehucht De Poffert (Oostwold).

De molen was eigendom van de Molenstichting Westerkwartier, de huidige eigenaar is Stichting De Groninger Poldermolens.

VISVLIET

Oude Dijk 4a

HILMAHUISTER POLDERMOLEN

za 10-16 uur

Deze achtkante grondzeiler is gebouwd in 1868. De molen bemaalde de Hilmahuisterpolder. In 1956 werd in de molen een dieselmotor opgesteld. Tijdens de hevige storm van 1972 liep de molen schade op. Dit was de aanleiding om de molen tussen 1975 en 1978 ingrijpend te restaureren. Tevens werd het weer mogelijk ook op windkracht te malen. Op Open Monumentendag zal de molenaarster u rondleiden.

De molen is eigendom van de Stichting De Groninger Poldermolens.

Muziek en verhalenverteller Geert Zijlstra. Er is een fietsroute uitgezet langs poldermolens in Grijpskerk, Sebaldeburen en de molenromp Bom-bay. Hier zal ook muziek en/of een verhalenverteller aanwezig zijn.

VISVLIET

Heirweg 16

GANGULPHUSKERK

za 10-17 uur

zo 12-17 uur

Hoewel de kerk van Visvliet volgens een steen in de voorgevel uit 1427 stamt en gewijd zou zijn aan Gangulphus, zijn de sporen van de gotiek nog maar op enkele plaatsen terug te vinden. De windvaan (1693) - in de vorm van een vis boven drie koperen bollen - en het visje in een vliet op de preekstoel herinneren aan het feit dat Visvliet vroeger een vissersdorp was. De halve westtravee bezit nog iets van het gotische karakter; deze werd

niet afgebroken omdat ze dienst deed als dorpsschool. De oorspronkelijke spitsboogvensters werden rond 1700 veranderd in rondbogen; samen met het verwijderen van bijna alle steunberen deed dit afbreuk aan het gotische karakter. De 19-de eeuwse bepleistering deed de rest. De herenbanken in het interieur zijn het oudst: ze stammen uit de 17-de eeuw en hebben een typische renaissance decoratie. Het orgel komt uit 1869 en is gebouwd door Petrus van Oeckelen en wordt gesierd door twee adelaars.

ZUIDHORN

Kerkstraat 18

N.H. KERK

De ouderdom van het kerkgebouw is het best vast te stellen aan de binnenkant. De tufstenen muren, o.a. te zien achter het orgel, wijzen op de oorspronkelijke bouw in de 11-de eeuw. In de 15-de eeuw werden de zijbeuken aan de kerk gebouwd. De ongeveer 40 meter hoge toren heeft een ingesnoerde naaldspits, die stamt uit de 17-

de eeuw. De preekstoel, die dateert uit 1698, heeft een kuip uit 1649. De preekstoel heeft twee klankborden waarvan de laagste dateert uit begin 20-ste eeuw. Het houtsnijwerk van de preekstoel bevat familiewapens van Clant, Siccama, Meinema en Buningh. Het orgel is gebouwd in 1792 door de bekende orgelbouwers Arp Schnitger en H.H. Freytag en werd geschonken door de bewoners van de Hanckemaborg (Clant) en de Klinc-kemaborg (Siccama).

ZUIDHORN

Hoofdstraat 4

OUDE RAADHUIS

In de 19-de eeuw was het gemeentehuis gevestigd in het naast gelegen hotel Addens (thans In 't Holt). Doordat de gemeentelijke organisatie groeide, werd uitgekeken naar een nieuw onderkomen. Dat kwam er in 1916, naar een ontwerp van Klaas Siekman, waarin neogotische elementen zijn te herkennen (zie ook blz. 7-9). Het gebouw is opgetrokken in rode baksteen. De ornamenten van het gebouw zijn ontleend aan de neogo-

tiek. De laatmiddeleeuwse Hoofdwacht aan de voet van de Martinatoren in de stad Groningen heeft model gestaan voor dit gebouw. Thans is het pand in gebruik als bistro.

De voormalige raadzaal is bezichtigen en in de bistro of op het terras kunt u terecht voor een hapje en een drankje

Deze rooms-katholieke kerk werd op 24 september 1844 ingewijd en de katholieke gemeenschap werd in 1854 officieel tot parochie verheven. De architect van de kerk was J. Crone uit Groningen. Het gebouw is opgetrokken in een regionale variant van de Amsterdamse School. In 1929 werd het kerkgebouw gerestaureerd en kwam er een klein torentje op. De oude pastorie werd vervangen. De architect van de nieuwe pastorie was A.Th. van Elmpt uit Groningen.

Sinds 2017 is de Jozefkerk en gemeenschap een van de vier locaties van de Hildegardparochie te Groningen.

De Jozefkerk in Zuidhorn bevat een aantal bijzondere kerkschatten. Het barokke altaar is van omstreeks 1670 en wordt gesierd door verschillende heiligen uit de Jezuïetenorde. Bovenin staat de patroonheilige van de kerk: Sint Jozef. Het uit hout gesneden altaar is van de Vlaamse school (Antwerpen; vermoedelijk door een leerling van Erasmus Quellinus) en is in witte tinten geschilderd. Het laatgotische Mariabeeld, Onze lieve vrouw van Aduard, is van omstreeks 1500.

Het Middeleeuwse Mariabeeld zou afkomstig zijn uit het Cisterciënzerklooster van Aduard (de Sint Bernardusabdij). Maria staat op de maansikkel en draagt het Christuskind, dat met een slip van haar mantel wordt toegedekt. Er is een legende over het Mariabeeld. Deze zal aan u verteld worden tijdens uw bezoek.

Een laatgotische kapiteel vormt de voet van de doopvont en is mogelijk ook afkomstig uit het Cisterciënzerklooster van Aduard. De doopvont is van koper en modern (jaren 50 vorige eeuw).

Tijdens uw bezoek kunt u uitleg krijgen over de kerkschatten. In de pastorie kunt u de tentoonstelling 'De Doop' bezoeken. Hier zijn attributen als doopjurken, doopkaarsen e.d. tentoongesteld uit de privécollectie van diverse parochianen. Sommige doopjurken zijn al 100 jaar oud!

In de pastorie kunt u ook genieten van een kopje koffie of thee. Bij mooi weer is de pastorietuin open. U bent van harte welkom!

ZUIDHORN

Jellemaweg 16

FIETSMUSEUM GARAGE BIRZA

De geschiedenis van de familie Birza in Zuidhorn begint in 1897 aan de Hoofdstraat / hoek Nieuwstraat. Daar kocht Jacobus Birza een smederij. Na 28 jaar gaat Jacobus Birza in 1925 verder aan de Jellemaweg 16. Het pand werd toen verbouwd naar een ontwerp van architect Klaas Siekman in de zgn. Amsterdamse

stijl (zie ook blz. 6 en 7-9). Het begint met een smederij, maar als er steeds meer motoren en automobielen komen, gaat men zich daar op richten. Jan Birza neemt de zaak over. En in 1963 komt met Coos Birza de derde generatie: een garage, benzinepomp, rijwielzaak en fietsreparatie. De zaak wordt uiteindelijk in 2006 beëindigd.

De fiets ontstaat in dezelfde tijd als het bedrijf en ontwikkelt zich in dezelfde periode. De ontwikkeling van de fiets is in het museum te zien, aangevuld met veel affiches en toebehoren. Met daarnaast veel fotomateriaal over het bedrijf en de familie Birza.

Markante villa van aan de Groningerstraatweg in Grijpskerk (K.Siekman, 1915)

Dit programmaboekje is met grote zorg samengesteld. Toch kan het zijn dat er na de afronding nog wijzigingen plaatsvinden in deelname van monumenten aan Open Monumentendag 2025

Kijk voor de actuele gegevens op onze website:

www.openmonumentendagwesterkwartier.nl

of scan de QR-code:

Open Monumentendag Westerkwartier 2025 wordt ondersteund door:

**Stichting Open Monumentendag
Gemeente Westerkwartier**

Dokter Mansholtweg 8
9356BH Tolbert

www.openmonumentendagwesterkwartier.nl

omd.westerkwartier@gmail.com